

Завдання на екзамені з української мови під час підсумкової атестації чи то за старим, чи то за новим зразком дають змогу перевірити вміння учня провести аналіз та інтерпретацію літературного тексту. У підсумку зазначимо, що використовуючи різні методологічні стратегії, можна зацікавити і заохотити учнів до розвитку цієї майстерності.

ЛІТЕРАТУРА

1. U. Eco, *Lector in fabula*, Warszawa 1994. K. Kwaśniewski, *Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowej*, [w:] „Sprawy Narodowościowe”, t.1, z.1, Poznań 1992.
2. K. Kwaśniewski, *Socjologia mniejszości a definicje mniejszości narodowej*, [w:] „Sprawy Narodowościowe”, t.1, z.1, Poznań 1992.
3. Z. Mitosek, *Teorie badań literackich*, Warszawa 1995.
4. A. Włodarczyk, *Styl terapeutyczny w pracy nauczyciela polonisty*, Kraków 2007.
5. http://www.cke.edu.pl/images/files/matura/informacje_o_wynikach/2013/2013_Matura.pdf
6. <http://www.cke.edu.pl/files/file/Matura-2015/Informatory-2015/Język-ukrainski-jako-jezyk-mniejszosci-narodowej.pdf>

The purpose of this article is to present the changes in formula of the matriculation examination of the Ukrainian language as the language of the national minority in Poland since 2015. The article will show how students cope with the analysis and interpretation of literature in the course of the regular schoolwork and during external examinations. In the first part of the article I will discuss those matriculation questions, which require analytical and interpretative competences. In the second part, I propose teaching methods of analysis and interpretation of literary texts. The study of literature, including the analysis and interpretation of literary texts is still a special educational challenge for students and teachers of the mother tongue.

Key words: ukrainian, language, minority, curriculum, analysis, interpretation, text, teacher

УДК 378.635.015.31:81

Л.Г. Погиба, Л.М. Голіченко

ЛЕКСИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ МАЙБУТНІХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – ВАЖЛИВА СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ ФАХІВЦЯ

У статті проаналізовані лексичні особливості професійного мовлення майбутніх військовослужбовців. Окреслено лексичні норми фахової мови. З'ясовано, що лексична компетенція майбутніх військовослужбовців – важлива складова професійного становлення фахівців нової генерації.

Ключові слова: лексичні особливості, мовна норма, вузькоспеціальні терміни, професіоналізм, професійне мовлення, лексична компетенція.

На сьогодні українськомовна освіта військовослужбовців займає першочергові позиції поряд зі спеціальною. Це, в першу чергу, зумовлено наданням українській мові статусу державності, а також вагомими змінами у вищій освіті України, пов'язаними з приєднанням до Болонського процесу, орієнтацією на Загальноєвропейські рекомендації та вимоги з мовної освіти. Звідси пріоритетним завданням вищої школи є підготовка фахівців нової генерації – кваліфікованих, грамотних, мовнокомпетентних, які б ґрунтовно володіли українською літературною мовою в повсякденно-професійній, офіційно-документальній сферах, зокрема набули навичок комунікативно виправданого використання засобів мови, оволоділи мовою конкретної спеціальності, фаху.

У професійній діяльності військовослужбовців мова є важливою складовою їх компетенції. Наразі проблеми комунікативної компетентності є актуальними з огляду на сучасний стан розвитку Збройних сил України та реалії ХХІ ст., що вимагають якісно нових підходів до підготовки військовослужбовців, особливо офіцерського складу, створення і впровадження сучасних педагогічних технологій у навчальний процес вищих військових навчальних закладів, які могли б сприяти ефективному розв'язанню завдань їх підготовки, зокрема формуванню українськомовної професійної компетенції конкурентоспроможного фахівця. Безпосередній вплив на ці процеси має система військової освіти. Тому одним із першочергових завдань вищої військової освіти є пошук шляхів підвищення мовнокомунікативної компетенції шляхом усвідомлення важливості досконалого володіння усіма мовними нормами в українськомовному просторі та розуміння пріоритету української мови як державної.

Науковий доробок із проблем комунікативної компетенції представлений працями вітчизняних учених у галузі педагогіки і психології, зокрема проблеми комунікативної підготовки фахівців досліджували Н. Берестецька, О. Мисечко, В. Назаренко, Е. Суслін, О. Щеголева (офіцери прикордонної служби), Р. Гришкова (студенти нефілологічних спеціальностей), М. Коваль (майбутні офіцери пожежної охорони), С. Козак (майбутні фахівці морського флоту), Н. Назаренко (майбутні документознавці), О. Павленко (майбутні фахівці митної служби), І. Радомський (майбутні офіцери МВС України) та ін.

У науковій літературі термін “комунікативна компетенція” (лат. *competens* – належний, відповідний) тлумачать як “здатність мобілізувати різноманітні знання мови (мовну компетенцію), паравербальних засобів, ситуації, правил і норм спілкування, соціуму, культури для ефективного виконання певних комунікативних завдань у відповідних контекстах чи ситуаціях” [4, 233].

Важливим складником комунікативної компетенції фахівця є мовна компетенція. У сучасній науці термін “мовна компетенція”, впроваджений у науковий обіг американським мовознавцем Н. Хомським, набув широкого застосування та трансформувася у професійну сферу як важливий компонент становлення фахівця нової генерації. Ф. Бацевич поняття “мовна компетенція” тлумачить як знання учасниками комунікацій мови (мовного коду), тобто правил, за якими формуються правильні мовні конструкції та повідомлення, здійснюється їх трансформація [1, 123]. На думку Л. Мацько, Л. Кравець, мовна компетенція (лат. *competens* – належний, відповідний) – це знання учасниками комунікації норм і правил сучасної літературної мови і вміле використання їх у продукуванні висловлювань [3, 13]. Отже, саме мовнокомунікативна компетенція є стрижневим компонентом професійно-комунікативної діяльності та передбачає і забезпечує уміння вільно здійснювати мовленнєве спілкування в усній чи письмовій формі, уживати ті правила мовленнєвої поведінки, що існують у певному суспільстві, доцільно використовувати ресурси мови в різноманітних ситуаціях повсякденно-професійної сфери.

Сучасна система військової освіти, що передбачає насамперед наявність професійних знань, покликана сформувати професійну мовнокомунікативну компетенцію майбутнього фахівця, зокрема українськомовну. Професійна українськомовна компетенція майбутнього військовослужбовця передбачає досконале володіння літературними нормами мовної системи – фонетичними, лексичними, граматичними, орфографічними, орфоепічними, стилістичними, синтаксичними, пунктуаційними – і на цій основі – формування фонологічної, лексичної, граматичної, орфографічної, орфоепічної, стилістичної, синтаксичної та пунктуаційної фахових компетенцій.

Метою статті є окреслення лексичних особливостей професійного мовлення майбутніх військовослужбовців відповідно до норм сучасної української літературної мови та формування на цій основі лексичної компетенції як складової фахівця сучасної військової еліти.

Складовою професійної українськомовної компетенції військовослужбовця є лексична компетенція, що передбачає вживання слів у властивому їм значенні та правильне поєднання слів за змістом у словосполученні чи реченні відповідно до лексичних норм сучасної української літературної мови. Ці норми охоплюють семантичну точність, чистоту мовлення, правильність слововживань.

Слово – вихідний матеріал у військовослужбовчій сфері. Воно є виразником не тільки термінів, але й понять, значення яких розкривається за допомогою дефініцій (лат. *definitio* – визначення) – визначення поняття, що відображає його істотні ознаки [8, 216]. Лексеми, що входять до складу термінології військовослужбовців, з одного боку, – це частина загальноновживаної лексики, а з іншого – підсистема української військової термінології. На відміну від загальноновживаних слів, терміни є продуктом вторинної номінації понять, що пов’язане передусім із подвійним баченням світу: загальним і науковим [6, 3]. Зважаючи на це, Л. Симоненко формулює таке визначення: термін – це слово чи словосполучення, що позначає поняття певної галузі науки, техніки, мистецтва, основними ознаками якого є системність, відповідність позначуваному поняттю, наявність дефініції, тенденція до однозначності в межах свого термінологічного поля, тобто термінології певної галузі знань, стислість, стилістична нейтральність, точність, висока інформативність [7, 16–17].

Важливою комунікативною особливістю мови військовослужбовців є семантична точність, тобто правильний вибір слова і доречне його вживання зі значенням, що найбільше відповідає висловлюваному змісту. Загальноновживана лексика, що використовується для позначення реалій вузькопрофесійної сфери, перейшовши в галузеву терміносистему, набуває ознак терміна, основними ознаками якого є тісний зв’язок з поняттями, однозначність, дефінітивність, обмеженість певною сферою вживання, відсутність емоційно-експресивного та стилістичного забарвлення. Наприклад: *військова присяга, статут, погони, шиккування, старшина, пілотка, камуфляж, рапорт, підйом, розвід, наряд, автомат, гвинтівка*.

Вузькоспеціальні терміни відображають специфіку професійної мови військовослужбовців. Серед спеціальних термінів виділяють правничі, що належать до активного словника майбутніх офіцерів. Так, вузькоспеціальними термінами галузі права є: *юридична особа, адвокат, правочинність, підсудний, правовідносини, санкція, обвинувачення*. Українська дослідниця О. Семеног уживає термін “мовнотермінологічна компетенція особистості” як уміння доречно використовувати термінологію певної спеціальності [5, 123]. Безумовно, що мовнотермінологічна компетенція особистості є складовою лексичної. Отже, засвоєння термінології військовослужбовчої галузі є одним із перших кроків до сформованості лексичної компетентності.

Крім термінів, у мові професійного спілкування використовуються також професіоналізми. Професіоналізм (лат. *proffesio* – фах) – слово або вислів, притаманні мові певної професійної групи. У мові

військовослужбовців є велика кількість спеціальних назв на позначення предметів і понять, що безпосередньо пов'язані з їх професійною діяльністю. Професіоналізми військовослужбовців, на відміну від термінів, виникають стихійно і переважно не набувають значного поширення в літературній мові.

Однак термінам, як і загальноживаним словам, властива асиметрія мовленнєвого знака, що виявляється в багатозначності, синонімії, омонімії. В юридичній термінології багатозначність має специфічні особливості – один і той самий термін часто вживають з різними значеннями у різних галузях права. Зокрема, термін *арешт* є багатозначним. Згідно з новою редакцією Кримінального процесуального кодексу України, у кримінальному процесі *арешт* – це запобіжний захід, що полягає у забезпеченні кримінального провадження [2, 66]. Юридичні джерела фіксують цю лексему з такими значеннями: у кримінальному праві *арешт* – міра покарання, що полягає у триманні засудженого в умовах ізоляції на строк від одного до шести місяців; *арешт на майно* – на вклади, цінності, інше майно обвинуваченого чи підозрюваного для забезпечення цивільного позову і можливої конфіскації [9, 32–33]. Тому цей тип багатозначності можна назвати галузевою багатозначністю.

Важливою й водночас визначальною ознакою лексичної компетенції військовослужбовця є точність слововживання, що передбачає чіткість і зрозумілість висловлювання. До порушення норм слововживання може призвести змішування під час використання близьких за сферою вжитку, але семантично нетотожних слів, що звичайно розрізняються своїми синтаксичними зв'язками (синонімів), близьких за формою і сферою вживання, проте різних за творенням і змістом слів (паронімів), неправильне вживання запозичень, порушення норм сполучуваності тощо.

У військовій сфері зафіксована синонімія між такими словами: *аварія* – катастрофа; *аномалія* – ненормальність, відхилення, неправильність, патологія, анормальність; *апеляція* – оскарження; *вартівний* – вартівник, чатовий, караульний, страж, конвоїр; *відступництво* – зрада, зречення, відречення; *довідка* – посвідчення, посвідка; *слідкувати* – стежити, пантрувати, наглядати, припильнювати, приглядати; *ув'язнення* – позбавлення волі та ін. Варто зазначити, що більшість синонімів допустима лише в розмовному, неофіційному мовленні. Під час офіційного спілкування та укладання документації необхідно добирати таке слово, семантична структура якого повністю збігається із семантичною структурою слова-терміна.

До лексичної компетентності військовослужбовців належить уміння використовувати пароніми відповідно до їх значення, що забезпечує точність слововживання. Потрібно розрізняти: *досвідчений* (який має знання, великий життєвий досвід) – *освічений* (який має освіту, здобув великі знання); *формувати* (надавати чому-небудь певної форми, організувати, створювати щось з певної кількості людей; виробляти в когось певні якості, риси характеру) – *формулювати* (коротко і точно висловлювати, виражати думку).

Аналіз усного та писемного мовлення майбутніх військовослужбовців уможливує виокремлення найтипівіших помилок, що виникають унаслідок нерозрізнення паронімів. Зокрема, слово *військовий* (який стосується війська: узвичаєний, установлений у війську, в армії; людина, яка служить у війську, військовослужбовець): *військовий заклад*, *військовий факультет*, *військова таємниця*, *військова дисципліна*, *стати військовослужбовцем*, *форма одягу військового* та ін. Слово *воєнний* уживають на позначення понять, що стосуються війни: *воєнні дії*, *воєнний період*, *воєнний блок*. Варто зосередити увагу на неправомірності вживання в нормативно-правових актах та відповідно в усному мовленні словосполучення *воєнна доктрина*, правильно – *військова доктрина*. До активного словника військовослужбовців належать прикметники *особовий* – *особистий*. *Осововий* – стосовно до особи, людини взагалі: *особове посвідчення*, *особовий листок* (для обліку кадрів), *особовий склад*, *особовий рахунок*. *Особистий* – властивий певній, конкретній особі; власний, персональний: *особисті речі*, *особисте життя*. Однак обидва прикметники поєднуються з іменником *справа*, проте скомпоновані словосполучення мають різне значення: *особова справа* – сукупність документів працівника установи, організації, підприємства (уживають переважно в офіційно-діловому стилі). Під час приватного спілкування, у розмовному стилі зі значенням важливості певного вчинку для людини послуговуються виразом *це особиста справа кожного*. Суттєву семантичну відмінність мають слова *завдання* і *задача*. *Завдання* – це визначений наперед обсяг роботи, те, що хочуть здійснити; доручення: *виконати завдання керівника*, *для реалізації мети було поставлено такі завдання*. *Задача* – це питання, що розв'язують шляхом обчислень за певною умовою: *математична задача*, *задача з фізики*. В нормативно-правових актах військовослужбовці часто плутають ці пароніми й пишуть: *начальник курсу поставив задачу* (замість *завдання*), *в положенні регламентовані такі задачі* (замість *завдання*) тощо. Майбутнім військовослужбовцям потрібно постійно пам'ятати про різницю між словами: *генеральний* – *генеральський*, *виборний* – *виборчий* – *вибірний*; *зумовлювати* – *обумовлювати*; *відносини* – *відношення*, *декваліфікація* – *дискваліфікація*, *показник* – *покажчик*, *норматив* – *норма*, *поверховий* – *поверхневий*, *свідоцтво* – *свідчення*, *компанія* – *кампанія* і под.

Отже, лексична компетенція військовослужбовця полягає в оволодінні лексичними засобами сучасної української літературної мови, вмінням користуватися ними у професійній та повсякденній сферах.

Професійна мовнокомунікативна компетенція є показником сформованості системи професійних знань, комунікативних умінь і навичок, ціннісних орієнтацій, загальної гуманітарної культури, інтегральних показників культури мовлення, необхідних для якісної професійної діяльності військовослужбовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : [підручник] / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України із змінами та доповненнями станом на 01 грудня 2012 року. – К. : Алерта, 2012. – 300 с.
3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : [навч. посіб.] / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 360 с.
4. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : [термінологічна енциклопедія] / Олена Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
5. Семенов О. М. Культура наукової української мови : [навч. посіб.] / Семенов О. М. – К. : ВЦ “Академія”, 2012. – 216 с.
6. Симоненко Л. О. Українська наукова термінологія: стан та перспективи розвитку / Симоненко Л. О. // Українська термінологія і сучасність : [зб. наук. праць]. – Вип. IV. – К. : КНЕУ, 2001. – С. 3–8.
7. Симоненко Л. О. Лінгвістичні проблеми унормування наукової термінології / Симоненко Л. О. // Українська термінологія і сучасність : [зб. наук. праць]. – [вип. VII.]. – К. : КНЕУ, 2007. – С. 21–25.
8. Сучасний словник іншомовних слів : [уклад.: О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк]. – К. : Довіра, 2006. – 789 с.
9. Юридичний словник / за ред. В. Г. Гончаренка. – К. : “Форум”, 2006. – 473 с.

В статті проаналізовані лексическі особливості професійної мови майбутніх військовослужбовців. Визначено лексическі норми професійної мови. Визначено, що лексическа компетенція майбутніх військовослужбовців – важлива складова професійного становлення професіоналів нової генерації.

Ключеві слова: лексическі особливості, мовна норма, спеціалізовані терміни, професіоналізм, професійна мова, лексическа компетентність.

In the article lexical peculiarities of future military men’s professional speech are analyzed. The lexical norms of professional language are defined. It is found out that future military men’s lexical competence is the important constituent of the professional becoming of specialists of new generation.

Key words: lexical peculiarities, a linguistic norm, highly specialized terms, a professionalism, professional speech, a lexical competence.

М. Саневська

ВИКОРИСТАННЯ РАДІО І ФІЛЬМІВ НА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТТЯХ ІЗ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Метою цієї статті є спроба показати переваги використання новітніх технологій, зокрема, радіо і фільмів, у процесі навчання української мови на старших курсах ВНЗ, а також описати способи праці з радіопередачами та фільмами.

Ключові слова: мультимедійні технології, радіопередача, фільм, аудіовізуальні матеріали, живе мовлення, підготовка, комунікаційні компетенції, дискусія

Розвиток сучасних мультимедійних технологій – це величезна допомога й шанс краще експонувати матеріал у процесі навчання української мови як іноземної. Викладачі вже не мусять користуватися виключно досить обмеженою кількістю підручників та словників. Практично для кожної теми можна підібрати відповідні аудіовізуальні матеріали. Це стосується також тем, які вимагають уживання спеціальної лексики, напр., як медицина, точні науки, право, економіка тощо. Широка доступність інформації різного типу в інтернет-мережі дозволяє знаходити найновіші матеріали, і перш за все, враховувати зміни, які відбуваються в мові. Завдяки цим матеріалам можна вчити студентів спілкуватися на найактуальніші теми, враховувати при цьому сучасні наукові дослідження тощо. Одночасно, викладачі меншою мірою змушені користуватися літературними текстами, які, на думку методистів, часто не до кінця придатні для розвитку усного мовлення і комунікаційних компетенцій [1, 77].

З іншого боку, в процесі навчання найважливішим чинником став студент, його особистість, можливості, методи, якими він досі працював, та його бажання вчитися. Більшість випускників шкіл впродовж усього освітнього процесу працювала відповідно до новітніх дидактичних методів, як напр. праця в групі, драма, інтерсеміотичний переклад, проект, дидактична екскурсія тощо. Під час підготовки до уроків учні також частіше користуються інтернет-ресурсами, ніж бібліотекою. Автори шкільних підручників і програм роблять багато, щоб вони були, з одного боку, цікавими і гарними, з іншого – щоб відповідали очікуванням молоді, для якої айпада, планшети, айфони тощо – це необхідний елемент щоденного життя. Це призводить до того, що часто в університет приходять люди, яким спочатку важко і нецікаво працювати з традиційним підручником і, відповідно, вони мають негативне ставлення до традиційних методів навчання.